

Деца, родители и учители срещу езика на омразата

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация ПИК и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България.

Проектът „Деца, родители и учители срещу езика на омразата и дискриминацията“ се финансира в рамките на Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г.

www.ngogrants.bg

ARC FUND

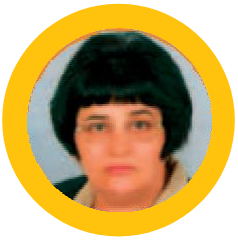
Издател:
Фондация „Приложни изследвания и комуникации“

Дизайн:
Мария Таскова

Този наръчник и методологията, на която е базиран, са плод на съвместните творчески усилия на екип с ръководител д-р Луиза Шахбазян от Фондация „Приложни изследвания и комуникации". В екипа участваха методическите консултанти Мариета Радулова от Асоциация Родители и Генадий Матвеев, педагогически съветник в 26 СОУ „Йордан Йовков" в София, както и действащи начални учители, чийто педагогически опит и ентусиазъм при апробирането на методиката бяха от съществено значение за нейното усъвършенстване.

Денка Сейкова - старши учител в начален етап, СОУ „Хан Исперих" - гр. Нови Пазар

Димитринка Костова – старши учител в начален етап, 11 ОУ „Николай Лилиев" – гр. Стара Загора

Красимира Таскова – главен учител, 120 ОУ „Георги Сава Раковски" - София

Лилия Чавкарска - старши учител в начален етап, 120 ОУ „Георги Сава Раковски" - София

Мария Стоилкова – старши учител в начален етап, 105 СОУ „Атанас Далчев" - София

Наталия Алексиева – старши учител в начален етап, 120 ОУ „Георги Сава Раковски“ - София

Силвия Петрова – старши учител в начален етап, 26 СОУ „Йордан Йовков“ - София

Таня Стефанова – старши учител в начален етап, СОУ „Любен Каравелов“, - гр. Димитровград

Генадий Матвеев - педагогически съветник, 26 СОУ „Йордан Йовков“ - София

УВОД

Много скоро половината от човечеството ще е онлайн. Интернет промени света – и за добро, но и за лошо. Условната анонимност онлайн разклати устоите на вековни социални, морални и етични норми. Едно от най-големите социални поражения е епидемичното разпространяване на езика на омразата, който от онлайн медиите и социалните мрежи плъзна и към традиционните медии, езика на политиците и на други публични личности.

За език на омразата се приемат всички форми на изразяване (думи, жестове, отношение), които подтикват, разпространяват, насърчават или оправдават дискриминация, враждебност, унижение, насилие или омраза, основани на раса, народност, пол, религиозна или етническа принадлежност, социално положение или сексуална ориентация. Езикът на омразата съществува в различни форми и се разпространява чрез слово, печат или други средства за масова информация, включително и чрез интернет. Той представлява изключително сериозен проблем, защото неизбежно води до нарушаване на човешките права, включително и до физическо насилие.

През последните години езикът на омразата се е превърнал почти в ежедневие в България и може да бъде чут дори от трибуната на Народното събрание. Българското общество е изправено пред предизвикателството да намери адекватен отговор на агресивната реч и на задълбочаващите се дискриминативни нагласи. Една от най-важните стъпки по пътя към тази цел е разпознаване и противодействие на езика на омраза във виртуалното пространство.

Децата се сблъскват с този социален феномен на 21-ви век вече в най-крехката си възраст, поради ранното им навлизане в света на възрастните чрез масовото ползване на информационни и комуникационни технологии. В интернет децата са изложени на привидно социално приемлива употреба на език на омразата, широко разпространен в онлайн средата, без да имат изградени морални и психологически бариери срещу проявите на дискриминация по етнически, религиозен и полов признак. Сред причините за това явление е и неразбирането от страна на родителите на все по-голямата роля, която интернет играе в живота и израстването на децата, както и късното и неубедително навлизане на гражданското образование и обучението в социални умения в училище.

Поради ранното привикване към езика на омразата, крайно националистически партии и движения, както и екстремистки групировки, успяват да привличат все повече млади хора от все по-ранна възраст. Нараства и агресията в училищна и извънучилищна среда, за което свидетелстват зачестяващите случаи на училищен и онлайн тормоз, а най-често – комбинация от двете.

Тези тревожни тенденции породиха идеята за проекта „Деца, родители и учители срещу езика на омразата“, който се съфинансира по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство, Програма за подкрепа на НПО в България. Необходимите за противодействие промени в учебни програми и съ-държание,

както и въвеждане на нови методи на преподаване, ще отнемат повече време, отколкото обществото ни има на разположение за адекватната реакция. Поради това, експертите от Фондация „Приложни изследвания и комуникации“ и Асоциация Родители обединиха усилията си с група опитни педагози, работещи с ученици от начален курс.

Екипът разработи методика, която свързва съществуващите учебни планове и съдържание с подходящи методи за работа за превенция на езика на омразата от ранна възраст. В резултат на усилията, продължили две години, бяха подбрани и разработени 10 модулни теми, включени в настоящото учебно помагало. Темите, заедно с всички предложени дейности и задачи, бяха апробирани с деца от 1 до 4 клас от 12 училища в страната – в Перник, Ботевград, Стара Загора, Нова Загора, Нови Пазар и София.

Цялостната идея на методиката е, без да се нарушават учебните програми, да се работи с децата по подходящите теми в триетапна схема:

1. Урок от учебното съдържание, представен по интересен за децата начин с интерактивни техники и игрови упражнения и със засилен фокус върху развитието на толерантност и недискриминативни нагласи.
2. Задача за домашна работа, която да включва и участието на родител.
3. Обща извънкласна дейност в училище с участието на децата, техните родители и учителите.

Представените в това помагало уроци могат да се проведат в различни часове, като по преценка на учителя могат да бъдат комбинирани с други подходящи за целта теми от учебната програма. Уроците бяха успешно апробирани в следните часове: Час на класа, Български език и литература, Околен свят, Час по изобразително изкуство, Музика, Занимания по интереси, Извънкласно четене, Извънкласни дейности, Проектни дейности.

Споделеното разбиране на експертната работна група е, че социалните умения и граждански компетентности могат и трябва да се развиват у децата със съвместните усилия на семейството и училището. Когато има разминаване между ценностите и подходите в семейството и в училище, на практика децата са оставени сами да се ориентират кои са социално приемливите и валидни норми. И тъй като голяма част от тяхното запознаване със света минава през интернет, рискът те да попият агресивни модели на поведение, основани на езика на омразата, дискриминацията и насилието, се засилва многократно.

Екипът, разработил тази методика, се надява нейното приложение да намери място във все повече български училища и да бъде припозната от образователните професионалисти и експерти, начело с Министерството на образованието и науката, като ефективен метод за противодействие на езика на омразата и агресията в обществото.

Интерактивни техники за работа с деца

При интерактивните техники децата са поставени в ситуации на активно взаимодействие помежду си, пораждат се определени преживявания и може да се обсъжда на основата на преживяното. В процеса на взаимодействие, децата не само получават знания, но преди всичко формират умения и изграждат нагласи за положително общуване, което способства за личностното им израстване.
Работната среда е съобразена с осигуряването на психологически комфорт на учениците и на подобряване на взаимодействието помежду им – всички седят един до друг в кръг и имат възможност да се виждат и да се движат. Учителят също е част от кръга и се качва на подиума или до дъската само когато трябва да запише нещо или да вземе материали. Всеки учител има важната задача да съдейства за груповите дейности и за груповото разбирателство, да насърчава процеса на взаимно опознаване и предаване на опит.

Ползите за децата от прилагането на интерактивни техники:

- Дейността и преживяванията на ученика, неговото личностно развитие и утвърждаване са в центъра на обучителния процес.
- Границата между ученето и играта се доближава, което повишава вниманието и води до позитивни емоции.
- Създават се условия за хармонични взаимоотношения между децата от класа и между децата и учителя

I. Техники за въвеждаща дейност

Всички занятия започват с въвеждаща дейност – игра или упражнение, което по забавен начин въвежда темата на урока, дава възможност за запознаване с мислите и мнението на децата и спомага за настройването на класа за същинската групова работа. Въвеждащите дейности създават добра работна атмосфера и повишават степента на близост и доверие между членовете на групата. Те представляват отличен преход към същинската групова работа, защото настройват децата за мислене по темата, търсене на решения на различни казуси и изслушване на различни гледни точки.

II. Техники за групова работа в основната част на урока

Повечето интерактивни техники изискват повече време за прилагането им, за да се осигури активното участие на всички деца. Времето трябва да бъде достатъчно и за да се изслуша тяхното мнение, както и да се говори за възникналите емоции в процеса на работа. Ще опишем няколко интерактивни техники, подходящи за прилагане с деца при ограничено време в рамките на учебен час и с уточнението, че при възможност препоръчваме занятията по тази методика да се провеждат в рамките на блокови часове, т.е. поне 2 последователни учебни часа.

Мозъчна атака (брейнсторминг)

При тази техника учителят поставя въпрос, който е труден, няма еднозначен отговор и може да предизвика спорове и дискусии. Целта е за кратко време децата да подават своите мнения и идеи за решаване на поставения въпрос или за оценка на дадената ситуация. Важно е да се каже на децата, че няма верни и грешни отговори, приема се всяко мнение. Учителят записва ключови думи или фрази на дъската и на по-късен етап от груповата работа те могат да се дискутират, да послужат за основа на ролева игра или работа по казуси.

Важното при тази техника е да се създаде позитивна атмосфера, която да стимулира децата да мислят и предлагат колкото се може повече разнообразни отговори и мнения.

Примерни въпроси: „Какво означава според вас думата толерантност/конфликт?“; „Избройте възможно най-много емоции, за които се сещате“; „По какво си приличат и по какво се различават всички хора на света?“.

Дискусия

Дискусията е техника, при която децата се приканват да мислят и изразяват своите мисли по определена тема, а учителят ги насочва като задава допълнителни въпроси. Всеки има правото не само да изкаже своето мнение, но и да го обясни.

Ако някое от децата не се включва в дискусията, може би няма какво да каже, но по-вероятно е да се притеснява и да не се чувства достатъчно сигурно да изразява своето мнение. Ролята на учителя тук е ключова – да създаде и поддържа позитивна атмосфера и с поведението си да окуражава и подпомага дискусията.

Техниката е по-ефективна при работа с по-малки групи, макар че може да се използва и при големи групи.

Ролева игра

Това е техника, при която на децата се представя кратка сцена, отразяваща реална житейска ситуация или сценка с герои от учебния материал. Учениците се приканват да влязат в ролята на някой друг и да я изиграят. Тази техника позволява да се изследват и осмислят собствените и чуждите емоции, мисли, нагласи, поведение. Влизането в роля винаги предполага елемент на емпатия и води до саморефлексия и личностно израстване.

Ролевата игра трябва да завърши с обсъждане за това как са се чувствали децата по време на играта, кое им е било трудно и кое лесно, какво са забелязали наблюдаващите играта (обратна връзка).

Игра за раздвижване (енерджайзър)

Това е техника, която цели да повиши тонуса на децата и да доведе до разреждане на натрупано напрежение или умора чрез кратка игра, съдържаща движение, танц или звуци. Често това са неангажиращи игри, понякога дори изглеждащи абсурдно и безсмислено, но имащи много добър ефект върху класа за тонизиране и забавление.

Игра за доверие

Това е техника, която цели създаване на близост и сигурна атмосфера между децата в класа чрез игри и упражнения, които обикновено съдържат близък контакт и изискват доверяване на преценката на другите. В голяма част от тези игри участниците са със затворени очи и трябва да изпълнят определена инструкция, доверявайки се на останалите или на водещия.

Игрите за доверие са подходящи за прилагане при добре сплотена група и след прилагането на други интерактивни техники. Учителят трябва да бъде добре подготвен и да има предварителен личен опит с тези техники, за да е сигурен в инструкциите и да насърчава децата. Участието в тези игри е доброволно и не бива да бъде използвана каквато и да е форма на принуда.

Игра за сътрудничество и екипност

Това е техника, която цели формиране и трениране на умения за екипна работа и стимулира сътрудничество, толерантност и емпатия. На децата се задава обща цел, която те трябва да постигнат като отбор, съобразявайки се със силните и слабите

страни на всеки свой съученик. Също като игрите за доверие, тези игри се прилагат при вече формирана група с известна степен на сплотеност.

Беседа

В края на груповата работа е добре да се отделят няколко минути за беседа – без нея голяма част от наученото или случилото се може да остане неосмислено. Това е техника, чрез която се набляга на това какво учениците са научили, разбрали и почувствали от изтеклата работа.

III. Техники за заключителна дейност

Тези техники се използват най-вече за да се обобщят новите знания и да се чуе мнението на децата. Децата получават възможност да споделят емоциите от преживяното с другите ученици, а учителят получава обратна връзка.

Накрая да обобщим предимствата на интерактивните техники:

- Дават възможност на децата да изразяват себе си – своята позиция по даден проблем, своите чувства и нагласи, както и да опознават другите чрез взаимодействие с тях и емпатия.
- Спомагат за формирането на умения за анализ на дадена ситуация и за взимане на решения – самостоятелно или в група.
- Дават възможност на децата да изграждат и изпробват (отиграват) различни поведенчески стратегии в една сигурна и безопасна среда, дават възможност за учене от собствените грешки.
- Учениците се въвличат в разнообразни дейности и ситуации чрез динамичните елементи на използваните техники, благодарение на което ученето става интересно, а детето е активен участник в обучителния процес.
- Обратната връзка се получава веднага и е ценен коректив както за учителя, така и за учениците; стимулира се саморефлексията.
- На основата на доброволното участие, насърчаване и използване на принципите на ненасилствена комуникация, се формира позитивно мислене и отношение към себе си, околните и света.

Основни насоки към учителите за използване на интерактивни техники и упражнения с деца

1. Изпробвайте лично игрите и упражненията, ако не сте запознати с тях или ако не сте напълно сигурни в някои моменти.
2. Уверете се, че сте наясно относно целите на дейността.
3. Въвеждайте игровите упражнения сензитивно – съобразявайки ги със ситуацията, настроението на децата и семейната история на учениците (произход, етнос, проблем в семейството).
4. Дайте инструкциите за играта по ясен и лесно разбираем начин, давайте примери и демонстрирайте. При нужда повторете инструкцията накратко и се уверете, че е разбрана.

Винаги помага, ако сте репетирали инструкциите предварително и имате поне един резервен вариант – друг начин да обясните инструкцията или план за друга игра.

5. Мотивирайте и насърчавайте децата да се включат в играта/ упражнението, но не ги принуждавайте – участието им трябва да е доброволно.
6. Направете упражнението от начало до край, но го приключете навреме – преди настроението на участниците да се развали поради пренасищане или умора.
7. Спазвайте инструкциите и правилата, но при възможност приемайте и вмествайте в играта предложения на самите деца за промени и вариации на дадената дейност.
8. Участвайте наравно с групата в игровите упражнения, които не изискват от вас да действате като страничен водещ или наблюдател.
9. След приключването на дейността направете кратък и ясен коментар, който да служи като извод и същевременно да е във връзка с разглежданата тема, т.е играта да служи за пример и демонстрация на позитивни взаимоотношения.
10. При възникване на конфликтни ситуации по време на интерактивните техники, както и при прекалено вживяване в роля, напомнете на децата, че това е упражнение и целта е да се забавляват и учат. Бъдете готови да прекратите дейността при сериозна ситуация или бурна емоция и да обсъдите случилото се.
11. Забавлявайте се – вашето позитивно отношение и добро настроение като учител трябва да са заразителни за класа!

1

Правила

Цел на урока:

- Придобиване на умения за обсъждане на проблемни ситуации
- Активно участие на децата във формулирането на кратки и ясни правила
- Изграждане на умения за ефективна работа в група/екип

Материали: Малка топка, флипчарт листа, маркери, хартиено тиксо, емоционални карти, голям зар (плюшена играчка или изработен от картон).

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности; два часа осигуряват възможност за по-спокойно и пълноценно провеждане на урока, както и време за обсъждане и рефлексия.

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Дейност „Емоционални човечета“

Раздайте на децата три емоционални карти с изображение на усмихнато човече, неутрално и сърдито /Приложение 1/. Задайте въпрос: „Как се чувствате в момента?“ - и помолете децата да отговорят с помощта на емоционалните карти като вдигнат съответната карта. Помолете представителите на различните настроения да споделят причините за своето настроение.

Идеи за различен подход:

- Вместо да използвате карти с емоционални човечета, можете да помолите децата сами да нарисуват своето „човече“ изразяващо тяхното настроение. По този начин децата ще имат допълнително

време да обмислят отговорите си и споделят интересни причини за настроението си.

- *Картата с изображението на неутралното човече може да бъде заменена с празна карта, която децата да дорисуват и обяснят. Така те ще бъдат допълнително насърчени да разпознаят както своите чувства, така и чувствата на хората около тях.*

2. Въвеждане на правила и дейност „Голям зар"

Информирайте децата, че всяка игра или групова дейност по време на часа на класа, изискват кратки и ясни правила. Обяснете им, че нормите и правилата работят по-ефективно тогава, когато се предлагат от самите участници. Кажете им, че в момента те са участници в груповата работа и ще обсъждат, предлагат и въвеждат норми и правила, които ще важат и за ученици, и за възрастни.

Време е за въвеждане на първото правило чрез игрова дейност „Голям зар". Подредете децата в кръг или квадрат. Помолете едно от децата да излезе в средата и да хвърли голям зар с броя на точки от 1 до 6. След това се обърнете към децата с въпрос: „Какво виждате вие, които сте отляво; вие, които сте отдясно; вие, които сте пред мен и вие, които сте до мен? Кажете, какво ще види ученик, който подскочи над големия зар?" На базата на отговорите заедно с децата изведете първото правило и го запишете на постера (флипчарт листа):

Всеки участник има право на мнение и гледна точка.

Основна част

1. Дейност за сплотяване „Остров"

Разделете участниците на четири групи чрез преброяване от 1 до 4. Нарисувайте заедно с децата на голям лист хартия 4 острова и ги изрежете. Съобразете големината на островите с големината на групите – необходимо е островът да е достатъчно голям, за да събере групата, но и да няма много оставащо място, за да може групата да се сплоти и да се събере, дори и ако трябва децата да се прегърнат или част от тях да стоят на един крак. Сложете островите в средата на класната стая и разкажете история, в която всяка група е племе, обитаващо всяко своя остров (посочете на всяка група кой е нейният остров). Природно бедствие предизвиква потоп

и племето трябва да се спаси на „острова“ си. Обяснете, че всички членове трябва да се съберат с общи усилия на изрязаното парче хартия – на „острова“. Обявете началото на „потопа“ и напомнете на децата, че това не е състезание, а спасителна операция.

Съвет: По време на евакуацията, някои от членовете на племето могат да „паднат в океана“, което може да предизвика взаимни обвинения и конфликт. Преодолейте нежеланата ситуация като отпуснете на племето допълнителни 10 секунди да се спаси върху острова.

2. Работа по групи – обсъждане на ситуации и извеждане на правила

Предложете на всяка група да застане около работните маси с флипчарт лист и маркер. Помолете един ученик от всяка група да изтегли листче с една от четирите ситуации. Дайте сигнал за начало на груповата работа. Децата трябва да навлязат в своите роли и да изпълнят задачите, посочени в проблемните ситуации /Приложение 2/.

Представяне на резултатите от груповата работа. Помолете всяка група да избере по двама говорители, които ще представят резултатите от груповата работа. Запишете предложените правила на флипчарт.

Съвет: Възможно е децата да проявят любопитство и да питат имат ли и учителите свои правила. Можете да им покажете Правилник за дейността на училището и да си поговорите с децата за правата и задълженията на учениците и учителите.

3. Работа в учебна тетрадка – задача 1

Заключителна дейност

1. Обратна връзка от децата.

Разделете класната стая на две с хартиено тиксо и приканете децата да изберат: „Тези ученици, които смятат, че този час беше полезен и интересен, нека да застанат отдясно, а тези, които имат противоположно мнение – отляво.“

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебна тетрадка – задача 2

2

Работа в екип

Цел на урока:

- Запознаване с основните принципи за работа в група/екип
- Изграждане на умения за съвместно справяне с групова задача
- Развиване на умения за ефективна работа в група/екип

Материали: Разноцветни маркери, превръзки за очи, флипчарт листа.

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности.

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Игрова дейност „И аз!“

Споделете дейности, които обичате да правите. Помолете учениците, които имат същото мнение, да кажат силно „И аз!“ и едновременно с това да вдигнат ръка. Ако някое дете от класа желае да назове своето любимо занимание – дайте му възможност. В края на играта направете обобщение, че макар и да сме различни, притежаваме общи интереси.

Примери за дейности, които да назовете:

Обичам да чета книги.

Обичам да гледам телевизия.

Обичам да играя на компютърни игри.

Обичам да поливам цветята.

Обичам да украсявам елха.

Обичам да подреждам масата.

Обичам да решавам задачи.

Основна част

1. Дейност „Сам или в екип“

Предложете на учениците да помислят върху Задача 1 в Учебната тетрадка. Обсъдете избора на изпълнение на задачите в различните ситуации.

2. Дейност за сплотяване „Познай излишния предмет“

Разделете класа на 4 групи чрез преброяване. Дайте на всяка група да изтегли листче с тематични предмети. Обяснете, че един предмет е различен от останалите и затова е излишен. Задачата на децата от групата е чрез пантомима да представят тези предмети, а останалите в ролята на зрители трябва да ги познаят и да назоват излишния предмет /Приложение 1/

3. Работа в екип – организиране на събитие

Запознайте учениците със стъпките за организиране на класно събитие /Приложение 2/.

Раздайте на всяка група задача за организиране на конкретно събитие:

Група 1 – еднодневен поход в планината

Група 2 – парти по случай края на учебната година

Група 3 – посещение на музей/театър

Група 4 – отбелязване на Ден на безопасния интернет

След завършването на груповата дейност помолете членовете на всяка група да изберат по двама говорители, които ще представят резултатите.

Съвет: Възможно е децата да възприемат задачата като състезание между групите и да питат за преценката ви кой екип се е справил най-добре. Използвайте ситуацията като повод да посочите силните страни на всеки един от екипите.

Обобщение: Направете обобщение и изведете заедно с децата уменията за работа в екип.

Работата в екип е желанието за участие на ученика като пълноправен член, който помага за решаването на даден проблем или постигането на обща цел. В екипа той може свободно да споделя собствено мнение, информация, идеи и опит, както и да обсъжда и помага за развитието на идеите на другите. За постигането на добри резултати в екипа трябва да има атмосфера на разбирателство и настроение, а членовете му да уважават чуждото мнение и взаимно да се подкрепят. Основните умения за работа в група:

- Умение да разбираш другия
- Умение да се договаряш
- Умение да приемеш гледната точка на другия
- Умение да разпределиш ролите в процеса на работата
- Умение да управляваш групата - лидерство

Препоръка за допълнителна дейност: Ако децата предложат хубави

и интересни идеи за определено събитие и съществува възможност за организирането му, помислете как да реализирате идеята в действителност.

Заключителна дейност

1. „Змия“

Помолете децата от всеки екип да застанат в колона един зад друг, хванати за раменете и да образуват змия. Обяснете, че всички трябва да си затворят очите (ако има достатъчно превръзки за очи или шалове – нека децата да си ги сложат), само първият – главата на змията – да гледа и да води останалите покрай препятствия (чинове, столове). Обърнете внимание, че змията не говори и всичките деца трябва да пазят тишина. Играта продължава, докато всички отбори се справят успешно с груповата задача. След играта обсъдете с децата как са се чувствали със затворени очи и доколко са се доверили на водещия и на другарчето пред тях.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебната тетрадка – задача 2, 3 и 4

3

Разпознаване на емоциите

Цел на урока:

- Придобиване на умения за разпознаване и подходящо изразяване на чувствата
- Развитие на умения за управление на чувствата и емоциите
- Практикуване на техники за справяне в конфликтни ситуации

Материали: Емоционални карти с 4-те основни емоции (в Приложението), музикални произведения: Бетовен - „Лунна соната“ или Албинони - „Адажио“; Хачатурян - „Танц със саби“; Щраус - „Пролетни гласове“.

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности. Два часа осигуряват възможност да включите и други литературни и музикални произведения по ваш избор, както и допълнително време за обсъждане и рефлексия. При организационна възможност комбинирайте този урок с втори час по ДБТ или Изобразително изкуство (виж забележка на края на текста).

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Емоциите и музиката.

Кажете на децата, че това е специален час, защото на гости са ни дошли Емоциите. Нарисувайте или залепете на дъската четири изображения на емоции – радост, тъга, страх и гняв. Обяснете на учениците, че ще чуят музикални откъси, а след това ще трябва да познаят коя музика на коя емоция отговаря. Пуснете на децата откъси от „Лунна соната“на Бетовен или „Адажио“ на Албинони. Определете заедно как звучи тази музика. След това слушайте „Танц със саби“ на Хачатурян и пак определете характера на музиката.

Накрая чуйте валса „Пролетни гласове“на Щраус.

Съвет: При слушането на музика, децата могат спонтанно да реагират на ритъма и мелодията с движенията. Обсъдете кои движения свързват с определени емоции.

2. Мозъчна атака „Емоции и чувства“

Попитайте децата колко думи за изразяване на емоциите познават и ги запишете на дъската. Помолете всяко дете да каже дума, с която изразява чувствата си, стараейки се да не повтаря казаните от съучениците му. Запишете ги на дъската и направете обобщение, че вече знаем много думи за чувствата си и, ако ги използваме, другите ще ни разбират по-добре.

3. Работа в учебна тетрадка - *задача 1 и задача 2*

Основна част

1. Работа по конкретен текст от Читанката, свързан с емоции – например „Нарисуваният град“ - 2 клас изд. Булвест.

Предложете на децата да направят анализ чрез задаване на въпроси: Кои са героите? Какво правят? По какво приличат на вас? Какви чувства изпитват? Какво би направил, ако беше там?

Обобщение: За да се чувстват хората добре, между тях трябва да има приятелство, добра дума, да няма насилие и омраза. Всеки трябва да уважава правата на другите, техния език, религия и култура. Попитайте децата какви предложения и съвети биха дали на други хора за преодоляване на негативните емоции.

2. Работа в учебна тетрадка - *задача 3 и задача 4*

Заключителна дейност

1. „Предай маската“

Помолете учениците да застанат в кръг. Кажете на ученика отляво на вас да направи гримаса или „маска“ и да установи зрителен контакт със своя съсед отляво. Той или тя трябва в максимална степен да „изкопира“ маската, след това трябва да се обърне към следващото дете в кръга и да я преобрази в нова маска, която да

предаде и така, докато емоционалната щафета не се върне към започналия играта ученик.

Забележка: При организационна възможност комбинирайте този урок с втори час по ДБТ или Изобразително изкуство. Предложете на децата да рисуват или моделират с пластилин човечета, плодчета или животни, „вдъхвайки" им някаква емоция. След това разделете всички участници на 4-5 групи и дайте задача за групова работа – изработване на обща композиция от отделни емоционални фигури. След това поканете отделните групи да представят своите творби и в края на часа ги подредете в обособена изложба на класа.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Работа в учебна тетрадка- задача 5 и задача 6

4

„АЗ“ - посланията

Цел на урока:

- Запознаване с техниката „АЗ“- послание
- Придобиване на умения за уверено поведение при взаимно зачитане на интересите
- Изграждане на умения за ефективна работа в група/екип

Материали: Стари списания, 4 плика с елементи от пъзел, лепило, флипчарт листа, маркери, цветни листчета.

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности.

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Игрова активност „Аз съм слънце“

Напомнете на учениците за изработените от тях норми и правила, които гарантират успешно провеждане на всеки урок. .

Дайте инструкция всички деца да застанат прави в кръг. Помолете ги да броят последователно в кръга от ляво на дясно до 10, като вместо 3, 5, 8 трябва да казват „Аз съм слънце“. Уточнете, че следващият ученик трябва да продължи броенето със следващата цифра. Ако последователността се обърка, броенето започва от начало, като първи започва участникът, който е казал последен правилната цифра.

2. Запознайте децата с теоретичната обосновка на формулата „Аз“- послание

/ Приложение 1/

Основна част

1. Игрова активност „Пъзел“

Разделете учениците на четири групи чрез раздаване на цветни листчета: зелени, сини, оранжеви и червени. Изберете от стари списания тематично подходящи снимки или рисунки, разрежете всяка на седем части и ги сложете в отделен плик. На всяка група предложете плик с елементи и помолете заедно да сглобят пъзела и да го покажат на всички участници (могат да залепят частите върху бял лист). За добре свършената работа наградете децата с общи аплодисменти.

2. Работа по групи с казуси за „АЗ“- послание

Предложете на всяка група да застане около работните маси. Раздайте на всяка група по един казус със елементите на формулата на „Аз“-посланието и дайте сигнал на начало на груповата работа. Определете работното време 12-15 минути. /Приложение 2 – в писмен вид само за 2-3-4 клас/. След завършването на груповата дейност, помолете членовете на всяка група да изберат по двама говорители, които ще представят резултатите от груповата работа. **При необходимост, насочете децата и ги подкрепете при формулирането на ясни послания с неконфронтираща насоченост.**

Заключителна дейност

1. Дейност за финал „Предай нататък“

Кажете тихо на ухото на ученика отдясно: „Благодаря за участието!“ Помолете го/я и той/тя да направи същото към своя съсед и така по кръга, докато всички деца чуят това. Завършете урока с общи аплодисменти, като награда за активното участие на целия клас.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебна тетрадка – задача 1 и 2

Допълнителни насоки към темата:

- Поради трудността на Задача 1 от учебната тетрадка, тя може да се обясни допълнително на учениците или да се направи в часа под ръководството на учителя. За домашна работа децата могат да обяснят на родителите си това, което вече са написали в час.
- Вместо казусите, предложени в Приложение 2 и групова работа, учителят може да възложи индивидуална работа, като се използват реалните конфликтни ситуации, които се случват ежедневно в училище. Така всяко дете ще има възможност да упражни формулирането на АЗ-послание.
- Когато в класа има деца с говорно-поведенчески проблеми (говорен дефект/дефицит, хиперактивност), учителят трябва да обърне внимание на тяхното пълноценно участие в груповата работа и другите групови дейности. Понякога когато се избира говорителят на групата, за да представи резултатите, тези деца се пренебрегват, което ги кара да се чувстват непълноценно. Желателно е да се дава възможност на такива деца да застават в отговорна позиция и дори да бъдат в ролята на говорители на групата, с подкрепата на своите съученици и на учителя.

5

Извличане на поука

Цел на урока:

- Формиране на умения за изразяване на адекватно отношение към действията на литературните герои според етическата опозиция „добро-зло“
- Изграждане на умения за избиране на конструктивно поведение
- Придобиване на умения за осъзнаване на последиците от различни видове поведение

Материали: Малка топка

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности; при възможност можете да отделите и два учебни часа и да включите допълнителни литературни произведения.

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Игрова дейност „Можем ли да бъдем приятели, ако говорим различни езици или ако имаме различен цвят на кожата?“

Помолете децата да седнат в кръг. Покажете им малката топка и уточнете, че има право да говори само този, който я държи в ръка.

Задайте въпрос: Можем ли да бъдем приятели, ако говорим различни езици или ако имаме различен цвят на кожата?

Обяснете условието на играта: Едно дете взима топката и казва дума на чужд език, а останалите се опитват да отгатнат значението ѝ. Ако се затруднят, то им помага, обяснявайки значението ѝ с

мимики и жестове. После всички повтарят думата, опитвайки се да я запомнят. След това предложете на друго дете да вземе топката и да каже нова дума на чужд език и така играта продължава, докато няколко участника не кажат по една чужда дума.

Ако децата се затрудняват да кажат чужда дума, можете вие да кажете такава, както и да пошепнете на някое дете дума и нейното значение и то да я каже на класа.

С насочващи въпроси помогнете на децата да стигнат до извода, че думите, използвани при общуване, звучат различно в различните езици, но значението и чувствата, които предизвикват, са сходни или много близки. Дори и ако си служим само с езика на тялото, можем да се разбираме с другите и да бъдем приятели.

Основна част

1. Ролеви игри с героите от учебния материал

Запознайте учениците с предвидения за часа учебен материал (текст, серия от картинки), съдържащ различни форми на поведение и конфликтни ситуации.

Поканете две деца по желание да изберат по един герой от текста и чрез характерни за него изрази, интонация, език на тялото да изиграят сценка и диалог с героите. Дайте инструкция на останалите да наблюдават тяхното изпълнение. В края на сценката, попитайте децата как са се чувствали в тази роля и дали те биха постъпили по същия начин, или биха избрали друго поведение. След това поканете друга двойка доброволци до изтичане на определеното за тази дейност време, но не представяйте повече от 3-4 сценки.

В края на тази дейност провокирайте децата да изразят своето критично отношение към героите и постъпките им, като напомните, че се говори само за ролите, но не и за самите деца, които са ги изиграли. Поощрете класа да коментира различните форми на поведение.

2. Работа в учебна тетрадка - задача 1 и 2

3. Игра за раздвижване: „Кой мисли като мен“

Подредете в кръг столове, чийто брой е с 1 по-малък от броя на участниците. В средата е участник без стол и целта му е да седне. Той казва твърдение и всички, които са съгласни с него, трябва да си разменят местата. Например: „По-добре да си чатя, отколкото да се видя с приятел“. Децата, които са съгласни, стават и си разменят местата, а участникът от средата се опитва да седне на празен стол.

Не забравяйте, че твърденията трябва да са свързани с вземане на решения за различни форми на поведение. Примерен списък с твърдения:

- Предпочитам пица пред супа.
- Приятелите си помагат.
- Моето си е мое, чуждото е общо.
- Всеки решава за себе си.
- Ако обидя някого, ще се извиня.
- Ако ме удариш и аз ще те ударя.
- Ако някой падне, ще му подам ръка.

Обобщение: След тази игра направете обобщение, че всички ние постоянно отговаряме за избора и последствията от нашето конкретно поведение. Обърнете внимание, че понякога резултатите от избора ни са несъществени и не засягат никого, но често те са важни и със сериозни последици - за нас и за околните.

Заключителна дейност

1. Дейност за финал „Потупване по рамо“

Задайте последователно инструкции към всички: „Обърнете се към съученика от лявата ви страна и с лявата ръка го потупайте по рамото за добре свършената работа днес. А сега се обърнете към съученика от дясната ви страна и с дясната ръка го потупайте по рамото за добре свършената работа днес. И накрая с двете си ръце потупайте себе си за това, че днес свършихте много добра работа“.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебна тетрадка – задача 3, 4 и 5

6

Критично мислене

Цел на урока:

- Запознаване с различни стилове на общуване – с близки хора, приятели, познати и непознати
- Научаване на безопасно общуване в реалния живот и в интернет с непознати хора
- Изграждане на умения за работа в група/екип

Материали: Цветни моливи.

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности.

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Игрова дейност „Представи си“

Подредете децата седнали в кръг или на пода. Обяснете, че тази игра се изпълнява със затворени очи и при пълно мълчание. Подайте 3 пъти команда „Седни! Стани!“. Помолете ги да си представят следната ситуация: В момента при всеки един от вас се появява човек, хваща ви за ръка и ви повежда на някъде.

Попитайте:

- Бихте ли тръгнали с него?
- А какво ще направите, ако познавате човека, но само от Интернет?

Направете обобщение за общуването със случайни хора в реалността и във виртуалното пространство: „Това, че мислим, че познаваме някого добре в реалността или от Интернет, не означава, че го познаваме наистина. Не бива лесно да му се доверяваме. Много

често в интернет хората лъжат за годините си, интересите си, дори за пола си. За да изградим доверие към някого, трябва да го познаваме наистина добре и то в реалния живот, а не само онлайн".

2. Работа в Учебната тетрадка – задача 1 и 2

Основна част

1. Работа по групи – с казус

Разделете учениците в 4 групи чрез преброяване. Предложете на всяка група един общ казус: „Един непознат мъж кани ученичка от 4 клас да нахранят куче с пет малки кученца в двора на една стара къща. Как трябва да реагира ученичката в тази ситуация?"

След обсъждане, помолете всяка група да излъчи двама говорители, които да представят мнението на групата. На финала направете обобщение за възможните рискове при общуване с непознати хора.

2. Дискусия: Как да се предпазим при контакт с непознат в Интернет?

Питайте децата дали им се е случвало да общуват с непознати хора в Интернет и как са постъпили когато непознатите са предложили приятелство или са направил опит за контакт с тях (насърчавайте ги да проявят критично мислене в ситуацията). Обсъдете накратко отговорите на децата и ги насочете да помислят защо понякога непознатите хора в Интернет лъжат за своите години, външност, за характера и уменията си.

Изведете заедно с децата следните обобщения:

- Никога няма да приемам да се срещам с някого, когото „познавам" от Интернет.
- Не давам своите лични данни - име, адрес, телефон, училище.
- Никога няма да изпращам моя снимка, без да съобщя на родителите си.
- Никога няма да давам паролите си на някого.

- Всяко запознанство по Интернет, колкото и вълнуващо да е, крие рискове за мен.
- Никога няма да свалям нещо от Интернет, без да кажа и покажа на родителите си.

Съвет: Ако класът има изработени правила за ползване на Интернет, припомнете си ги. Ако нямате такива, това е подходящ момент за създаване на Правилник за безопасна употреба на Интерне.

Заключителна дейност

1. Игра „ Споделяне в кръг“

Помолете всички ученици да застанат в кръг и всеки един да сподели с една дума или фраза как се чувства в края на часа.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебната тетрадка – задача 3.

7

Толерантност

Цел на урока:

- Стимулиране на любознателност и провеждане на общи дейности, свързани с традициите и обичаите на различните етноси
- Запознаване с празниците на различните общности в България и формиране на уважение към тях

Материали: Разноцветни маркери, флипчарт листа.

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности; два часа осигуряват възможност за обширни разговори и по-подробно представяне на различни традиции, празници и обичаи в България.

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Игрова дейност „Брой до 10“

Първа стъпка: Предложете на децата да застанат в кръг. Подайте сигнал за начало, след който всички деца заедно в синхрон започват да броят на глас от 1 до 10, но вместо да кажат „10“ пляскат с ръце. Поканете ги да повторят броенето в обратния ред – от 10 до 2 и вместо да кажат „1“ пляскат с ръце.

Втора стъпка: Дайте следваща инструкция на учениците: „Затворете очи. При подаден от мен сигнал, всеки започва да брои

на ум от 1 до 10, но вместо 10 пляска с ръце.“ Резултатът е, че всяко дете пляска по различно време. Внимателно наблюдавайте процеса и попитайте участниците: „Защо при броенето наум пляскането се случва по различен начин?“ Мотивирайте децата да мислят и да споделят своите гледни точки. Като израз на поощрение направете обобщение, че всеки е различен, индивидуален и се движи и се развива

със своя собствена скорост, но когато сме заедно (пляскаме с ръце), сме по-силни, като пак всеки от нас е индивидуална и неповторима личност. Напомнете, че в нашето общество е така – има различни етноси, различни групи и всички трябва да зачитаме различните от нас и да се уважаваме взаимно. Различието ни прави по-интересни един за друг. Различията правят света шарен и изпълнен с разнообразие.

2. Мозъчна атака „Толерантност“

Помолете децата да споделят в рамките на 2-3 минути какво, според тях, е толерантност, като дават примери от реални ситуации. Запишете отговорите на дъската или флипчарта.

Основна част

1. Да поговорим за празниците и обичаите

Поставете на класа следната задача: Децата да назоват празници или обичаи, които са им известни. Запишете отговорите и обяснете разликата между официален празник, личен празник и обичай. Помолете децата да опишат характерни моменти или особености от честването на различни празници или обичаи в страната/родното място. Мотивирайте учениците да споделят преживяванията си, като разкажат пред класа за подготовката и участието си в конкретен празник или обичай.

2. Работа в учебната тетрадка – задача 1

3. Обобщение и представяне на празниците и обичаите в България

Обобщете самостоятелната работа с представяне на празниците в България, което предварително сте подготвили.

Забележка: За да засилите интереса и мотивацията на децата да научат повече за етническото многообразие, включете в презентацията кратки видео откъси от празници, снимки на хора с традиционни дрехи и в традиционна битова обстановка, характерни предмети и сгради, интересни и любопитни за деца подробности.

4. Игрова дейност „Пътешествие с автобус“

Разделете класа на две групи чрез преброяване. Обяснете на участниците, че едната група не трябва да знае каква е задачата на другата група

Дайте на първа група списък на пътуващите в автобус от Приложение 1, а на втората група – списък на пътуващите от Приложение 2. Запознайте ги с условията на играта: „Деца, представете си, че ще пътувате на тридневна екскурзия. В автобуса има 6 свободни места. До кого ще изберете да седнете? Защо? Номерирайте и запишете на лист представителите на различните култури, като започнете от този, с когото би ви било най-приятно да делите една седалка в автобуса и да бъдете спътници за три дни. Имате 5 минути да вземете общо решение като група.“ В рамките на 5 минути участниците в двете групи трябва да вземат единодушно решение по поставената задача, а двама доброволци да представят резултатите от груповата работа. След това, предложете обсъждане по следните опорни точки:

- Защо предпочетохте да пътувате заедно с определено дете?
- Групата лесно ли стигна до общо решение?
- Всичките участници ли успяхте да защитите мнението си?
- Променихте ли първоначалното си мнение по време на разговора в групата? А след като видяхте инструкциите, които следваше другата група?
- По-лесно ли е да избереш, когато имаш повече информация за самия човек?
- Дайте примерни ситуации, в които сте изпадали самите вие или сте били свидетели на прояви на толерантност.
- Избройте празници, които се честват и в други страни, освен в България (Великден, Рождество, Курбан Байрям, 1 май)

Обобщение на урока: Съвременния човек се среща и общува с хора

от различни култури и етноси. Днес всяко общество, включително и българското, е съставено от общности с различна култура, вяра, език, традиция, празници и обичаи. Въпреки всичките тези разлики, хората от различните общности могат да живеят заедно въз основа на взаимно приемане и уважение. Голям принос за това има и световната мрежа Интернет, която улеснява достъпа до

информация, обогатява хората с познание, дава възможност за общуване с хора от цял свят.

Заключителна дейност

1. Дейност за финал „Човече“

Нарисувайте на дъската 3 човечета – усмихнато, неутрално и сърдито. Предложете на децата всяко да отбележи с чертичка под съответното човече своята оценка на общата дейност по време на часа.

Оценките са:

- усмихнато човече - отлична
- неутрално човече - добра
- сърдито човече - може да бъде и по-добра

Пребройте оценките и приключете урока с общи аплодисменти.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебна тетрадка – задача 2, 3, 4 и 5.

Забележка: Тъй като домашните задачи за работа с родителите са обмени и изискват време, можете да разделите класа на групи и всяко дете от определена група да изпълнява част от задачите. Може да ги дадете за по-дълъг период от време и да насърчите децата да потърсят помощ и от разширеното семейство – роднини, близки и дори семейни приятели от чужбина.

8

Себеутвърждаващо поведение

Цел на урока:

- Научаване какво е себеутвърждаващо поведение и разграничаването му от агресивното поведение
- Развиване на себеутвърждаващо поведение
- Изграждане на умения за работа в група/екип

Материали: Три кутийки, комплект от 3 емоционални карти с изображение на усмихнато, неутрално и сърдито човече за всяко дете.

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности.

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Игра „Развален телефон“

Подредете децата в кръг/ можете да им предложите и да седнат в кръг/. Кажете на ухото на детето отляво на вас дума, която трябва да се предаде шепнешком на следващото и така до последното дете. Повторете щафетата в обратен ред. Сравнете дали думата, която последния по кръга ще чуе и каже, е същата, която е пусната в началото. Най-често думата е съвсем различна и това е ситуация, която се описва с фразата „развален телефон“, т.е. недобро общуване.

Обобщете, че информацията, която разменяме помежду си, може да бъде вярна и невярна.

Основна част

1. Мозъчна атака „Какво е общуване?“

Предложете на децата да помислят и дадат синоними на глагола „общувам“. Запишете ги на дъската. Помолете и учениците да ги запишат в Учебните си тетрадки – задача 1.

2. Работа по групи – „Преди, сега и в бъдеще“

Разпределете учениците на три групи чрез преброяване и дайте групова задача да измислят и да представят име на групата. След това обяснете, че всяка група ще получи по една задача.

На първа група дайте задача №1 – Помислете и напишете на лист отговор на въпроса: Как са общували хората в миналото?

На втора група задача № 2 – Помислете и напишете на лист отговор на въпроса: Как общуват хората сега?

На трета група задача № 3 – Помислете и напишете, как си представяте общуването в бъдеще?

Определете времето за работа и дайте сигнал за старт. След това всяка група трябва да излъчи двама говорители, които ще представят резултатите от груповата работа. Поощрете всяко представяне с общи аплодисменти.

Организирайте дискусия чрез опорни въпроси:

- Кое е главното средство за общуването между хората?
- Как е възникнала човешката реч?

Насочете вниманието им към изброяване на езици, които децата познават. Разкажете им за различните видове езици (естествените, изкуствените, спомагателните езици).

3. Работа по групи – задача 2 от Учебната тетрадка

Обобщение: Себеутвърждаващото поведение в общуването е умение да се отказва предложение, което не се харесва, без да се влиза в конфликти, и да се отстоява собственото мнение без грубост и агресия.

Заключителна дейност

1. Дейност „Как се чувствам“

Предложете всеки участник да даде обратна връзка чрез поставяне на една от трите емоционални карти в кутията на класа в зависимост от това, как се чувства в края на часа. Пребройте емоционалните карти и обявете резултатите.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебна тетрадка – задача 3 и 4.

9

Силата на думите

Цел на урока:

- Опознаване на силата на думите от една страна като заплаха или насилие, а от друга - като съчувствие, подкрепа и съпричастност
- Научаване как да назоваваме чувствата си с думи, да изказваме нужди и да отправяме молби
- Развитие на умения за ефективно справяне с конфликти и умения за пренасочване на негативни емоции и мисли в положителна насока

Материали: Кутия, интересен за децата предмет (например малка топка или фигурка), два листа с надписи на тях „Доброто отношение с думи“ и „Думи, които нагрубяват“.

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности, но работата може да продължи в час по изобразително изкуство (учебната тетрадка предлага няколко задачи и идеи за рисуване).

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Игрова дейност „Моля!“

Целта е да накарате учениците спокойно да общуват с хора и да отправят молби с добри думи и положителна емоция.

Извадете мека привлекателна топка (фигурка), обяснете с какво този предмет е интересен и ценен и предложете на децата да потърсят начин да ви накарат да им дадете предмета, за да го разгледат. Чуйте различни предложения от децата и изберете едно дете, което предлага най-подходящите думички и тон, за да постигне своята цел. Дайте му предмета и попитайте децата -

защо сте го дали на него, кое ви е накарало, кои думи са много силни. След като получите отговорите, променете стила си: обърнете се и поискайте обратно предмета от ученика с грубо, неприемливо отношение. Попитайте децата дали им харесва начинът, по който го поискахте и обсъдете защо?

В заключение обсъдете кой е най-лесният начин да помолиш за нещо; кои действия, думички, жестове, мимики са повлияли най-силно на решението да дадете предмета. Направете кратък извод за силата на думите.

Вариант: Можете да усложните това упражнение, като накарате учениците да изразят своята молба само с мимики и жестове или звуци.

Основна част

1. Работа с текст

Прочетете или предложете на децата за индивидуално четене материал от учебника, който съдържа насилствена комуникация между главните герои. Подходящ текст е притчата „Благата дума" /Приложение 1 – притча/

Предизвикайте дискусия чрез задаване на следните въпроси:

- Какво се е случило между главните герои в историята? Защо има конфликт между тях?
- Какво поведение демонстрира героят, който проявява насилие? Променя ли се настроението на този, върху когото е упражнено насилие?

2. Работа в Учебната тетрадка – задача 1 и 2

Заключителна дейност

1. Игрова дейност „Пеещи срички – та, ту, ти, ла, ли"

Запишете сричките на дъската. Помолете децата да изберат сричка и само с нея и подходяща мелодия да се опитат да изразят:

- Молба
- Гняв

- Недоволство
- Омраза
- Любов
- Нежност

Попитайте децата: Лесно ли ви беше? Според вас как по-лесно може да изразите всички тези чувства?

След това извадете от кутия табелка „Доброто отношение с думи" и „Думи, които нагрубяват".

Прикрепете табелките към дъската и помолете учениците да споделят подходящи думи за двете ситуации. Запишете думите под съответната табелка. Всяко дете, по избор, записва думи в учебната тетрадка под нарисуваната в огледалото емотиконка от задача 2.

За финал кажете на децата: „Знаем, че ценните неща се съхраняват в кутийка". Направете обобщение за думите, които бихме искали да запазим, съхраним и използваме. Защо? Как ни карат да се чувстваме? Какво ни дават, когато ги използваме?

Отлепете листа с хубавите думи и го приберете за съхранение в кутията.

Попитайте: „Какво да направим с другия лист и думите, които нагрубяват?"

Очаквани реакции: Децата предлагат – да го накъсаме, да го смачкаме, да го стъпчем и да го изхвърлим в коша.

Всички се включват в унищожаването на „думите, които нагрубяват".

Предупреждение: Децата могат да приемат тази дейност твърде емоционално, което създава условия за шум и нарушаване на дисциплина в часа.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебна тетрадка – задачи 3, 4, 5 и 6.

10

Разрешаване на конфликти

Цел на урока:

- Повишаване на чувствителността към конфликтното поведение
- Развиване на умения за разрешаване на ежедневни конфликти по конструктивен, ненасилствен начин
- Умение да се търси подкрепа от родителите и значими възрастни при разрешаване на конфликтни ситуации

Материали: Не са необходими допълнителни материали.

Продължителност: Един учебен час е достатъчен за реализация на всички предложени дейности.

Ход на урока:

Въвеждаща дейност

1. Игрова дейност „Хвани цвят“

Назовете цвят и кажете на учениците, че трябва да се хванат за предмет с този цвят. Въведете правило, че не може повече от едно дете да се хване за един и същ предмет. Прекъснете играта, ако се създаде напрежение (конфликт) поради избора на един и същ предмет от две деца. Обсъдете реакциите им с останалите и всички заедно потърсете варианти, в които и двете деца да са печеливши.

Основна част

1. Дискусия по учебния материал – „Какво е конфликт?“

Запознайте учениците с предвидения за часа учебен материал, описващ различни форми на поведение и конфликтни ситуации между героите. Дискутирайте по следните въпроси:

- Какво се е случило между главните герои в историята?
- Защо се случи конфликт между тях?
- Как да се измисли такъв край, в който всички герои да запазят добри отношения?

Накрая попитайте децата случвало ли им се е да бъдат в конфликт с някого? Как са го разрешили, използвайки печеливши стратегии?

Бележка: Подходящи текстове, препоръчани от учители, са: „Двете козлета“ на Лафонтен, „Двете козички“ (Народна приказка), „За какво се карат жабите“ (от Малки жабешки истории на Йордан Радичков), „Лисица и щъркел“ на Ран Босилек.

2. Работа в учебната тетрадка – задача 1

Заключителна дейност

1. Дейност „Споделяне в кръг“

Помолете участниците да седнат или да застанат в кръг и всеки да сподели с едно изречение как се чувства в края на занятието и какво ново е научил днес.

2. Идеи за съвместна работа с родителите

Учебна тетрадка – задача 2 и 3.

1

Приложение - Правила

Приложение 1: Карти с емоционални човечета

Приложение 2: Ситуации за работа в малки групи

Ситуация №1. Учителят задава въпрос към класа и получава отговор от всички деца по едно и също време. Помогнете на учителя чрез обсъждане на ситуацията и въвеждане на ново правило за говорене в клас.

/Очакваното правило – „Говори само един, всички го слушаме внимателно!"/

Ситуация №2. В час на класа новият ученик от притеснение изпуснал малката топка, която регламентира правилото „Говори само този, който държи топката". Двама ученици до него се изсмели. Заради тази подигравка, новият ученик е напуснал класната стая. Предложете правило, което да помогне да се избегне подобно подигравателно поведение.

/Очаквано правило: „Смеем се всички заедно, а не един на друг!"/

Ситуация № 3. По време на дейността „Допълни следното изречение: Аз мисля, че никой не знае, че…", един участник е споделил лична тайна от своето детство. По време на голямото междучасие, всички момчета от съседния клас са научили за тази тайна и започнали да се смеят по повод откровението на ученика. Детето се разплакало. Предложете правило, което да предпази всеки участник от подобна неприятна участ.

/Очаквано правило: „Ние умеем да пазим тайни!" или „Това, което споделяме помежду си, остава в класа"/

Ситуация № 4. По време на дискусия в час на класа в джоба на ученик звъни мобилният телефон и проваля дискусията. Обсъдете ситуацията и предложете правило, което да осигури успешно изпълнение на всяка дейност през часа, без прекъсвания.

/Очаквано правило: „Ние говорим, мобилните телефони мълчат!“/

Резервна ситуация: В час на класа учителят се обръща към учениците с въпрос: „Кой от класа доброволно желае да участва в следващата дейност?“ Едно дете посочва момче, което седи срещу него, и предлага: „Той иска“. В отговор на това, предложеното дете се нахвърля на първото с обидни думи. Обсъдете ситуацията и предложете правило, което да я предотврати.

/Очаквано правило: „Участието на всички е доброволно – участваме активно!“, или „Говори „от себе си“ в първо лице, единствено число – „Аз мисля, аз предлагам...“/

Приложение 1

Група 1: велосипед, лодка, мотор, автомобил

Група 2: кукла, топка, кибрит, въже за скачане

Група 3: червило, книга, химикалка, острилка

Група 4: сладолед, торта, питка, очила

Приложение 2:

1. Обсъдете как да отбележите празника или събитието – концерт, пиеса, парти, тематичен кът, табло, изложба, състезание и др.

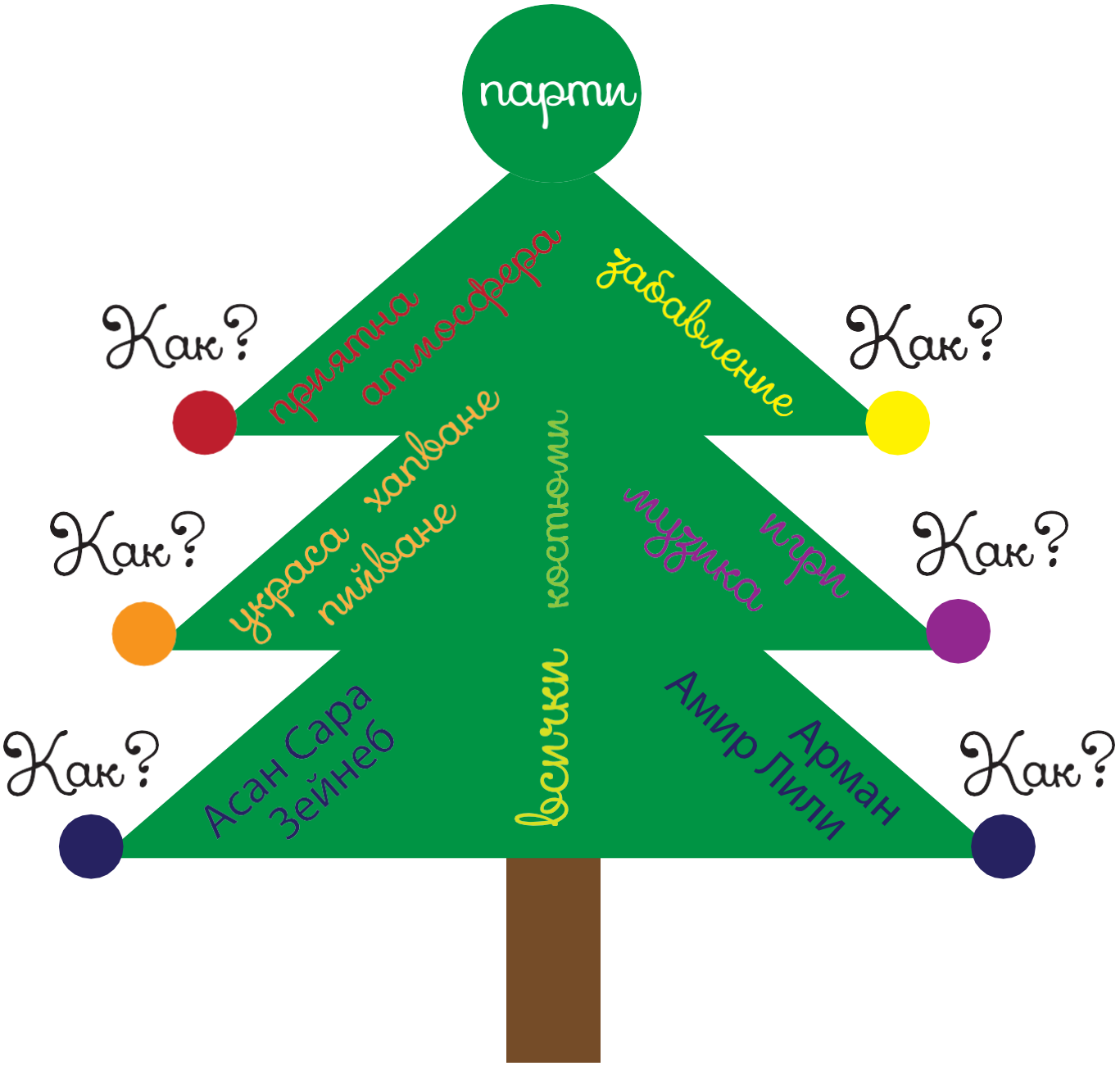
2. Помислете какво ще е необходимо, за да може да се осъществи.

3. Разпределете задачите на малки стъпки.

4. Определете отговорници за всяка конкретна задача.

5. Запишете идеите си на дъската. Може да ги оформите в подходяща за празника картина, където да отбележите задачите и отговорниците.

Например: коледна елха (виж картинката), хелоуинска тиква, букет за мама и т.н.

парти
Как?
Как?
Как?
Как?
Как?
Как?
приятна атмосфера
забавление
украса
хапване
пийване
костюми
музика
игри
Асан Сара Зейнеб
бонички
Амир Лили
Арман

Приложение - Разпознаване на емоциите

4

Приложение - „АЗ“ - посланията

Приложение 1: Формулата на „АЗ“-посланието

Какво представлява?

„АЗ“- посланието обикновено се състои от три елемента:

1. Описание на чувството
2. Описание на поведението, предизвикало това чувство
3. Описание на ефекта или последиците, които това поведение е причинило на говорителя

Защо е важно?

„АЗ“-посланието:

- Избягва осъдителните, оценъчните и обвинителните твърдения
- Описва в какво е проблемът
- Позволява на слушателя да приеме проблема на говорителя като нещо, което може да бъде поправено в рамките на взаимните отношения и че има голяма възможност той, слушателят, да бъде включен в решаването на проблема

Как става?

Формулата на „АЗ“-посланието:

1. Аз.....
/опиши чувствата, които изпитваш/
2. Когато.....
/опиши конкретно поведение, породило чувствата/,
3. Защото.....
/как те засяга това поведение/.

ПРИМЕР:

Вместо:	„Защо не ми върна учебника по английски вчера, както ти бях казал! Писна ми от немарливи и разсеяни съученици!“
По-добре:	„Много съм ядосан /1/, че не върна вчера учебника ми /2/, защото получих „двойка“ по английски и ще имам наказание от моите родители да не ползвам компютъра!“ /3/

Приложение 2: Упражняване на „АЗ“- послание

История „А“: Вечерта преди контролна работа по математика, Иван моли своя съученик Киро да му изпрати по интернет пропуснатия, поради болест, нов материал. Киро веднага се съгласява, но не изпълнява молбата на своя съученик. На другия ден Иван получава двойка по този предмет и се среща с Киро след часовете в двора на училището. Напиши „АЗ“-послание от Иван към Киро.

1. .....
.....
...../описание на чувствата, които изпитваш/

2. .....
.....
...../описание на провокиращо поведение/

3. .....
.....
...../как те засяга това поведение/

История „Б“: Твой приятел съученик е взел от шкафа за спортни игри твоята футболна топка – подарък за рожден ден от баща ти, без да те предупреди. На следващия ден, разбираш от съученика си, че топката е спукана. В голямото междучасието говориш с приятеля си – напиши „АЗ“-послание към него.

1. .....
.....
...../описание на чувствата, които изпитваш/

2. .....
.....
...../описание на провокиращо поведение/

3. .....
.....
...../как те засяга това поведение/

История „В“: Ваня кани на рождения си ден своя съученик Симо и му казва, че там ще присъства нейният съсед-барабанист от ромско семейство. Симо се съгласява да дойде на празника, но при условие тя да не кани съседа си. Напиши „АЗ“-послание от Ваня към Симо.

1. .....
.....
...../описание на чувствата, които изпитваш/

2. .....
.....
...../описание на провокиращо поведение/

3. .....
.....
...../как те засяга това поведение/

История „Г“: Иванка е твоя съученичка, която е взела участие в конкурса за най-добра история на тема „Аз подарих на улично животно подслон“ и е спечелила второ място във своята възрастова група. Ти научаваш тази новина от вечерните новини по телевизията. На следващия ден в училище ти говориш с нея – напиши „АЗ“-послание към нея.

1. .....
.....
...../описание на чувствата, които изпитваш/

2. .....
.....
...../описание на провокиращо поведение/

3. .....
.....
...../как те засяга това поведение/

7

Приложение - Толерантност

Приложение 1:

Списък на децата в многообразния автобус

Асан – ромско дете
Сара – дете в инвалидна количка
Зейнеб – дете от турски произход
Арман – дете от арменски произход
Амир – сириец, бежанец
Лили – българче

Приложение 2

Списък на децата в многообразния автобус, като всяко е представено с някакво свое качество

Асан е ромче. Той е облечен много елегантно , и много му се отдава математиката – истински факир на трудните задачи, а знае и всичко за най-готините игри за таблети и телефони.

Сара е в инвалидна количка. Тя има невероятно чувство за хумор, винаги разсмива другите, когато им е тъжно, и търпеливо изслушва събеседника си.

Зейнеб е дете с турски произход, възпитана е, има разностранни интереси и разговаря много интересно и увлекателно, винаги е готова да помогне при нужда и да услужи с нещо.

Арман е от арменски произход. Той говори много високо и непрекъснато си преподрежда багажа като шумоли с пликчетата, трудно седи на едно място, също понякога преписва от съседа си

по чин. Арман страхотно играе футбол.

Амир е бежанец от Сирия , много е мълчалив защото не разбира добре български език, но изключително добре рисува.

Лили е българче. Тя постоянно играе на телефона си и не обръща никакво внимание на никого в междучасията, а в часовете често се обажда, без да е питана.

9

Приложение - Силата на думите

Благата дума (Притча)

Едно цвете беше тъжно, много тъжно. Толкова болка се бе събрала в него, че то не искаше да отвори нежните си листенца и да разцъфне. Как ли не го моли денят, който искаше да се порадва на красотата му. Как ли не му се моли нощта, която искаше да усети аромата му. Нито слънцето, нито звездите, нито капките роса, които се събуждаха на стъбълцето му, успяха да го склонят. Цветето беше толкова нещастно, сигурно заради червея, който се бе загнездил в корените му и говореше зли думи.

Една сутрин отнякъде долетя пчела.

Тя забеляза цветето и забръмча около него. Не си мислете, че е празно нейното бръмчене. Не. Тя говореше благи думи на цветето. Разказваше му за утрото и деня, за безброй далечни места, пълни с красота, говореше му за чудните усмивки на децата, за любовната песен на щуреца. Да, прости неща говореше пчелата, и познати. Говореше безброй добри и благи думи, безброй красиви и нежни неща. И когато каза колко много капчиците роса обичат цветята, цветето най-после се усмихна. Разтвори чашчицата си и запя. Тогава вятърът дойде и започна лекичко да танцува с него. Слънцето го погали. Облаците дотичаха да се насладят на красивото цвете и дъждът го окъпа. Изведнъж червеят, който беше в корените и измъчваше цветето с лошите си думи, усети чуден аромат и изпълзя да види какво става на белия свят. Цветето беше свободно и ароматът му заля света, и в душите на всички разцъфна радостта, и пчелата напълни кошницата си с мед и отлетя.

от **Венцислав Йорданов Динев**

Организиране на общо събитие за деца, родители и учители

Нищо не сплотява по-добре деца, учители и родители от това да имат общи преживявания, да играят и да се забавляват заедно. Това им помага да общуват по-лесно, да опознаят гледната точка на другите и да представят своята, както и да видят, че нещата, които ги свързват, са много повече от онези, които ги разделят. По тази причина третият елемент в настоящата методика е организирането на общо събитие за деца, родители и учители, насочено срещу езика на омразата, нетолерантността и дискриминацията.

Подготвили сме няколко препоръки, които ще ви помогнат да организирате събитието си по-лесно.

1. Всичко започва от идеята.

- Прегледайте предстоящите занятия, помислете какви въпроси са възникнали по време на вече проведените занятия и по кои теми е важно да постигнете споделено разбиране сред всички деца, родители и учители.
- На тази база очертайте идеи, които да имат отношение към превенцията на езика на омразата и дискриминацията.
- Представете няколко идеи на децата и на родителите и изслушайте техните. Съгласете се върху идея, която всички харесват.
- Изберете название на дейността.

2. За да има смисъл реализирането на идеята, тя трябва да постига целите, които сме си заложили в методиката.

- Помислете какви резултати искате да постигнете.
- Изхождайки от общата цел на методиката да противодейства на езика на омразата и дискриминацията, помислете за конкретни подцели, които са свързани с нея (развиване на конкретни умения, информираност, сплотеност на общността).

3. Лесният път към постигането на целите е доброто планиране.

- Определете подходящи стъпки за осъществяване на идеята и постигане на целите.
- Опишете в детайли етапите на планиране, подготовка и провеждане - 1, 2, 3 и т.н.
- Включете в планирането децата и родителите. Помогнете им да си разпределят ролите според интересите и силните им страни.

4. Но никой план не би сработил, ако няма ресурси за реализирането му.

- Опишете предварително ресурсите, които ще са необходими за провеждането – финансови средства, материали, време, документи и източниците за набавянето им.
- Покажете, че зачитате времето и другите ресурси, с които децата и родителите се включват. Например, много родители не могат да участват финансово, но биха били щастливи да допринесат по други начини за осъществяването на събитието.

5. Всяко събитие има и своите подводни камъни.

- Помислете за пречки и предизвикателства, които могат да възникнат в хода на организацията и провеждането на дейността. Такива могат да бъдат родители или учители, които имат дискриминативни нагласи; деца, чиито родители отсъстват и не могат да се включат, и други.
- Разработете спасителен Вариант Б за 3-те най-вероятни проблема.

6. Обратната връзка ни дава възможност да оценим събитието и да го подобрим в бъдеще.

- Съберете отзиви от децата, родителите и колегите. Попитайте ги какво им е харесало, какво – не, и къде виждат възможности за подобрение.
- Обобщете резултатите и ги представете пред всички, като

посочите какво сте научили от събитието и как ще подобрите работата си в бъдеще.

- Дайте конструктивна обратна връзка на всички, които са допринесли за събитието – деца, родители, други колеги.
- Отбелязвайте приноса им винаги, когато е подходящо.

Идеи за съвместно планиране можете да почерпите и от темата „Работа в екип", където е описана методика, приложима за организиране на всякакви събития.

Ето и няколко идеи за събития, споделени от учители:

- „В кухнята с нашите баби" – кулинарна вечер в училище за деца, учители и родители, на която се представят ястия, приготвени по стари семейни рецепти. Децата разказват за произхода на своя род и за произхода на самото ястие. Събитието дава възможност на участниците да си дадат сметка, че въпреки различния произход на техните семейства, те всички чувстват страната, града или квартала, в които живеят, като свой дом.
- „Игрите на детството" – децата разпитват родителите си за игрите, които те са играли като малки. След училище или през почивните дни в двора на училището се организира маратон от игри за цялото училище, като има символични награди за победителите. Това дава възможност за изява на децата, които са от друга култура или етнос, защото техните игри са нови и поради това по-атрактивни за останалите.
- „Закуска с татко" – сутрешна среща за децата и техните татковци в класната стая. Всички се събират, като носят закуски, които заедно са приготвили вкъщи. Всички могат да опитат от всичко, което е донесено. По време на закуската, родителите на децата се опознават по-добре, а самите деца се чувстват горди, че техните татковци, батковци или дядовци присъстват и са до тях. Може да се предложи закуските да са традиционни - от места, където семейството е живяло или е било на почивка скоро.
- „Глобално картонено предизвикателство" – включване на децата и техните родители в глобално картонено предизвикателство – ежегодно събитие в повече от 50 страни от всички континенти.

Българските деца се присъединиха за първи път през 2015 г. Повече за инициативата можете да научите на сайта на неправителствените организации в България http://www.ngobg.info. Този тип инициативи създават възможност за екипна работа, в която има място за всички. Когато децата и родителите споделят обща цел и тя е глобална, това помага за стопяване на различията между тях.

Календар

Разработили сме календар с популярните международни дни, които можете да използвате, за да въведете съответната тема от наръчника сред децата. Понякога да се говори за дискриминация и омраза е малко трудно, затова можете да използвате тези дни като повод, за да започнете обсъждане в клас и да поканите родителите да дойдат в училище, за да отбележите събитието заедно.

Тема	Празници
Емоции, ненасилствена комуникация, себеутвърждаващо поведение	Международен ден на думата „Благодаря!"- 11 януари Ден на влюбените – 14 февруари Световен ден на щастието – 20 март Международен ден на ненасилието – 2 октомври Световен ден на усмивката - първият петък на октомври Световен ден на поздравите - 21 ноември
Толерантност, мирно решаване на конфликти	Ден на борбата за ликвидиране на расовата дискриминация-21 март Международен ден на ромите - 8 април Ден на Европа – 9 май Световен ден на културното разнообразие – 21 май Международен ден на мира – 21 септември Международен ден на толерантността - 16 ноември Международен ден на хората с увреждания - 3 декември
Любознателност, критично мислене	Ден за безопасен интернет – Вторият вторник на февруари Международен ден на детската книга – 2 април

Включване на семейството	Ден на жената и майката – 8 март Ден на Земята – 22 април Ден на солидарността между поколенията – 29 април Ден на семейството – 15 май Международен ден на музеите – 18 май Ден на бащата – третата неделя на месец юни Световен ден на храната – 16 октомври Международен ден на доброволчеството – 5 декември

8. Заключителна дейност: „ТЕЛЕФОН"
Дейности за емоционално сближаване на екипите „ОСТРОВ"
7. „МЪЖУВАНЕ И ИЗДРЪЖЛИВОСТ"
9. Заключителна дейност „ЧОВЕЧЕТА"